

CZU: 930.1(478)

ASPECTE ISTORIOGRAFICE ALE SLAVOFILILOR DESPRE BASARABIA RUSEASCĂ

Nadia CRISTEA

Liceul Teoretic „Pro Succes” din Chișinău

Istoria Basarabiei secolului al XIX-lea cu aspectele ei lingvistice, legislative, naționale, habitatul și specificul ei distinctiv, format din mai multe etnii, a fost oglindită în numeroase lucrări ale autorilor ruși. Am desprins din mulțimea scrierilor aspectele anunțate în lucrările reprezentanților curentului slavofil. Unii dintre ei au vizitat Basarabia rusească din curiozitate, alții fiind în misiune, unii au scris din cele studiate sau auzite. Interesant este că scrierile lor fac casă comună cu ideologia timpului, formulată prin drepturile slavilor asupra acestui teritoriu anexat la 1812. Concepțiile lor sunt inerente timpului și locului istoric, dezlipite din realitatea Imperiului Rus, a panslavismului și a ortodoxiei protectoare.

Cuvinte-cheie: Istoria Basarabiei, curent slavofil, ideologia timpului, interesele Imperiului Rus, politică mesianică.

THE HISTORIOGRAPHICAL ASPECTS OF THE SLAVOPHILES ABOUT BESSARABIA UNDER THE RUSSIAN EMPIRE

The History of the 19th century Bessarabia with its linguistic, legislative and national aspects, the habitat and its distinctive peculiarities that were formed by a large number of ethnicities, was reflected in a lot of works of the Russian writers. From this amount of written works I have selected some aspects that can be found in the writings of the Slavophil intellectual movement representatives. The majority of the personalities mentioned above visited Bessarabia when it was under the Soviet occupation, the reasons being quite different: some did it out of curiosity, others - being on a mission, while a lot of them wrote their studies based on the information they had learned or heard. An interesting fact that can be noticed in their works is the ideology of time, expressed through the Slavs' rights for this territory, which was annexed in 1812. Their concepts are inherent to time and historical space, taken from the reality of the Russian Empire, Pan-Slavism and Protective Orthodoxy.

Keywords: The History of Bessarabia, Slavophil intellectual movement, the ideology of time, interests of the Russian Empire, messianic politics.

Anii 30-50 ai secolului al XIX-lea au excelat prin geneza unui curent politico-literar în Rusia cu numele de slavofili, care îi reunește pe cei ce au publicat lucrări în domeniul folclorului, lingvisticii și antropologiei, încercând să elucideze caracterul național al poporului rus, reformele lui Petru I, sistemul politic intern. Deoarece o bună parte din autorii ruși (F.Vighel, A.Veltman, A.Nako, P.Batiușkov, N.Nadejdin, I.Aksakov), care au semnat cercetări, impresii și cărți despre Basarabia, au fost influențați de acest curent, au fost părtași ai acestuia acceptând și răspândindu-i ideile, vom derula succesiv etapele mai importante ale slavofilismului.

În Rusia lui Nicolae I (1825-1854), intelectualii s-au concentrat în jurul problemei privind destinul social și politic al țării, dezbaterile generând apariția curentului slavofil în anul 1839, cu un spor brusc de popularitate în anii '40-50. Ideea slavofililor sau originea mesianismului lor se regăsește în misteriosul secol al XVI-lea, într-o legendă afirmând că un călugăr, pe nume Filotei, visase că, în viitor, gloria celei de a treia Rome va aparține Moscovei. Întâia Romă era cea papală, a doua – cea bizantină, iar după 1453 gloria trecuse și re-născuse în Rusia, cea de a treia Romă, adică văzute fiind rolul Romei catolice, apoi al Bizanțului și în final revenirea la Moscova [1, p.32].

Putem observa că, cu timpul, doctrina mesianismului rus al slavofililor este tot mai bine creditată între speranțele de viitor ale Rusiei și alimentată conform scenariului acestei legende. Slavofilii au reprezentat un punct esențial în istoria poporului rus, în căutarea acerbă a identității naționale, într-un secol în care națiunea reprezenta forma supremă în stat, o serie de plămuitori încercând și propunând noi soluții, evident, pentru început numai pentru discuții, organizate într-o etapă incipientă, la nivel de saloane literare, la Moscova și Petersburg, sfera lor lărgindu-se în întreg Imperiul.

Esența slavofilismului creștea în a recupera valorile patriarhale și calea proprie de dezvoltare, care a fost întreruptă în urma reformelor introduse de către Petru cel Mare și Ecaterina a II-a. Slavofilii erau de părere că marile probleme ale statului rus au început odată cu formula propusă de Petru cel Mare – elita occidentalizată

a pierdut legătura cu vechile tradiții rusești, îmbrățișând noțiunile de rațiune occidentală, lege romană și proprietate privată.

Ea persista a fi o doctrină tradiționalistă, conform căreia Rusia își avea propria cale de urmat și nu simțea nevoia să imite ori să copieze instituțiile vestice. Slavofiliile acuzau cultura occidentală și „occidentalizarea” ca pe niște influențe nefaste. Adepții occidentalismului (curent apărut în opoziție cu slavofilismul) susțineau că societatea educată și elita nu trebuie să devină asemenea norodului, așa cum își doreau slavofiliile, ci mai degrabă trebuie să-l depășească prin cunoștințe, iluminare și, mai târziu, printr-o acțiune revoluționară. Pe parcurs, în urma analizei istorice întreprinse, slavofiliile și-au dat seama cu exactitate de diferența care exista între elita imperială și oamenii de rând.

Ei au susținut unificarea imperiului prin elementul *de rusificare*. Considerau că rușii sunt singura națiune politică, unicul etos care are un rol politic în viața țării, restul populațiilor, popoarele non-ruse (57%), aveau menirea de membri. Aspectul credinței se baza pe axioma că religia populară, care determina natura gândirii, era baza societății, devenind un tot unitar cu biserica și comunitatea. Imperiul Rus apărea ca o țară multiculturală, potrivit teoriei difuzate: expunerea minorităților, procesul rusificării și includerea lor în civilizația ortodoxă trebuia să contribuie la făurirea viitorului țării. Dincolo de acuzele aduse doctrinei slavofile, aceasta denotă un spirit liberal și nu admitea monarhia absolută, doar pe cea parlamentară, optând totodată pentru emanciparea din șerbie.

Deseori, ideile slavofile se suprapun cu conceptul panslavismului, slavofiliile fiind totodată sprijinitorii mișcării panslaviste în unificarea tuturor slavilor sub conducerea țarului și eliberării slavilor balcanici de sub hegemonia otomană. În esență, urma să se demonstreze că pământurile sunt/au fost locuite doar de slavi și că în Imperiul Rus nu mai existau alojeni. Războiul ruso-turc din 1877-1878 fusese considerat drept punctul culminant al slavofilismului militant.

Pentru slavofiliile, precum și pentru generațiile următoare, creștinătatea rămâne a fi cel mai înalt grad al credinței, poate chiar mai mult decât o percepeau contemporanii din vestul continentului. Religia și filosofia inspirau și ghidau ideologia la nivelul mediu al existenței omului civilizat. Slavofiliile au fost convingători atunci când au invocat creștinătatea ortodoxă ca sursă supremă a convingerilor și idealurilor proprii. Ideologia proprie a fost inspirată de ortodoxie, asumată cu încredere, determinând modalitatea de gândire și acțiunile cotidiene. Slavofiliile s-au considerat ei înșiși tutorii culturii și ai spiritului național rusec. Ei susțineau concepția ortodoxiei, respectiv a unei biserici libere și independente, ocupând un loc important în viața spirituală a țării, datorită rezistenței sale inerente, nu însă din pricina protecției guvernamentale.

O atenție sporită au acordat-o slavofiliile gândirii politice care ține de caracterul tradițional rus – atitudinea față de religie, comunitate și țară. Rezultatul l-a constituit întâi un concept autentic, care s-a centrat pe așa-numita *idee rusă*, adică teza unei anumite căi spirituale care se aplica numai în Rusia. După părerea slavofililor, patria lor era capabilă de a restabili integritatea personală, care a fost pierdută în Occident.

Slavofiliile au acceptat comunitatea (*obștea, mir*) țărănească rusească drept o ultimă realizare în organizarea socială și ca piatră de temelie a viitorului economic și social al Rusiei în baza eticii ortodoxe. Ei au elaborat o interpretare originală a istoriei ruse prin comunitățile agricole (*obștea, amintită deja*) ca pe o formă aparte de socialism, iar poporul „rus” era considerat o forță capabilă de a regenera civilizația.

Unul dintre marii ideologii ruși ai anilor 30-40 este considerat a fi Piotr Ceaadaev. Conform propriilor afirmații, acesta era *un filosof al religiilor*, adept al decembriștilor, gânditor ilustru, deosebit de apreciat în timpul vieții sale, având o influență considerabilă asupra occidentalizatorilor și slavofililor. Potrivit concepțiilor sale, aceste două mari curente sociale, politice și culturale răspund provocărilor instigate de scrierile lui referitor la calea de dezvoltare a Rusiei, la viitorul pe care l-ar urma – pe drumul occidentalizării sau și-ar alege o cale proprie de dezvoltare.

Renunțările sale *Scrisori Filosofice* au fost redactate în limba franceză între anii 1829 și 1831, care au circulat în țară sub formă de manuscris. În 1836 a fost publicată prima epistolă în revista *Telescop*, tradusă în rusă, nesemnată, ceea ce a făcut ca redactorul Nicolai Nadejdin să fie reținut, iar activitatea revistei – suspendată. Această scrisoare tipărită, nesemnată, a fost un impuls pentru Rusia autocrată, dar și un imbold pentru stimularea polemicii între slavofili și occidentalizatori, în vreme ce în țară a fost instaurată peste tot cenzura. Conform opiniei lui Ceaadaev, rușii nu fac parte nici din Est, nici din Vest, el îi consideră un popor de excepție, care putea servi drept subiect de lecție pentru omenire. Inamicul său, F.F. Vișel (fost viceguvernator al Basarabiei), fiind un adept al politicii oficiale, l-a denunțat în anul 1836 Mitropolitului Serafim, dezvăluindu-i adevărata identitate, ca semnatar al *Scrisorilor Filosofice*, după care autorul a fost declarat iresponsabil.

Istoricii ruși au răspuns de fiecare dată atacurilor lui Ceaadaev, argumentând întotdeauna că civilizația rusă și cultura specifică reprezintă un aport substanțial adus de Rusia istoriei universale. Până la sfârșitul anului 1850, slavofilii aveau deja elaborată o doctrină solidă și în scrierile lor este prezent un colorit aparte al trecutului poporului rus, precum și promisiuni referitoare la un viitor mai luminat.

În timp ce occidentalii, curent opus slavofililor, considerau Rusia un teren propice pe care urma a fi construit un edificiu nou, de tip european, urmând structura culturii occidentale, slavofilii proclamau o entitate separată de continent, incluzând toate posibilitățile unei dezvoltări culturale, care la final ar urma să treacă la cucerirea Europei.

Un salt în istoriografia slavofilă a fost lucrarea lui N.I. Danilevski, ideolog al panslavismului, care face un studiu comparativ între Europa și Rusia. Cartea scrisă în 1868 la Sankt Petersburg a cunoscut câteva ediții și a fost promovată insistent în timpul vieții autorului. În cercetarea sa Danilevski ripostează Europei și autorilor de acolo: de ce aceasta/aceștia urăsc Rusia? Rusia este ca un nor pentru Europa, ea este zeul Ariman (Ahriman), ea mereu își mărește teritoriul și, respectiv, amenință liniștea Europei: cât adevăr există în aceste afirmații? Autorul recunoaște că Rusia nu este mică, dar cea mai mare parte a poporului rus și-a organizat viața pe pământuri libere, care nu aparțineau decât populațiilor nomade sau triburilor pe jumătate sălbatice, nu existau forme de statalitate sau nu aveau puterea să-și păstreze independența [2, p.24-25]. Argumentele de genul acesta abundă în lucrare, suplimentate de ideea că Rusia niciodată nu ar fi ocupat pământuri străine. Cum poți ocupa ceea ce-ți aparține? se întreabă autorul, ținuturile fiind rusești, ceea ce și trebuie demonstrat [2, p.30].

Cu foarte multă abilitate autorul învinuiește popoarele neunificate, care nu au reușit să-și adune împreună toate părțile, considerând că au un handicap politic, astfel justificând acțiunile țarismului de a lua ceea ce nu există.

După ce trece în revistă toate pământurile anexate de Rusia, la 55 de ani după cucerirea Basarabiei, autorul amintește că în colțul de sud-est al Rusiei se află Basarabia, la fel o achiziție recentă, a cărei populație creștin-ortodoxă a fost luată din mâinile înrobitorilor sălbatici turci. „Dacă aceasta a fost cucerire, atunci și Chir, eliberându-i pe evrei din prizonieratul babilonian, a fost cuceritorul lui” [2, p.37]. Se pare că procesul cercetării nu a fost dificil pentru autor, deoarece argumentele slavofilului sunt reduse și susținute prin poziția clară a Rusiei ca eliberatoare a pământurilor din mâinile ordinarilor turci, cu atât mai mult că aceste pământuri aparțin Rusiei din perioada lui Sveatoslav, fiind cucerite de la nomazi. Tendințele corespunzătoare acestui curent în istoriografia rusă sunt legate de politica și ideologia timpului, justificând faptele și interesele imperiului. Această dispoziție firească (după ei) și conștientă în scrierile autorilor ruși, pentru acea perioadă (și nu doar), a contribuit, cu regret, în timp la schimbări de viziuni naționale și mentalități, a distrus și separat identități, reinventând altele noi.

Sușinătorii și fondatorii acestui curent sunt intelectualii timpului, scriitorii, profesorii, jurnaliști, cercetători, printre ei aflându-se frații Ivan și Constantin Axakov, Nicolai Nadejdin, Alexei Homeakov, Iurii Samarin. Ideile lor s-au reflectat în scrierile din epocă, precum și mai târziu în romanele lui Lev Tolstoi și Fiodor Dostoevski.

Unele teze din scrierile lor sunt cu atât mai interesante cu cât exprimă și reflecții despre Basarabia rusească prin prisma curentului definit și apartenența autorilor la curentul slavofil.

Sfârșitul anilor 30 ne aduce în vizorul istoriografic pe unul dintre fondatorii acestui curent – pe cunoscutul scriitor rus N.Nadejdin (1804-1856). Istoricul își începe activitatea în anul 1828 ca ziarist al unor publicații ruse cu titluri consacrate deja. Politica editorială ce reflectă gândirea istorică a acestor publicații pentru românii basarabeni este curioasă prin afinitățile naționale cu revista *Teleskop* și anexa ei *Molva*, unde îl regăsim printre colaboratori și pe cunoscutul scriitor român Alexandru Hâjdeu, care editează în anul 1831 câteva din cunoscutele-i lucrări în limba rusă, susținut de N.Nadejdin. A.Hâjdeu este primul popularizator al folclorului moldovenesc în mediul de limbă rusă. El traduce și tipărește în revistele rusești *Teleskop*, *Vestnik Evropi*, *Molva* câteva creații folclorice: *Două cântece moldovenești* (1830), *Cântece populare* (1833) și alte câteva – toate însoțite de prețioase comentarii istorico-literare și etnografice. Este de apreciat cu atât mai mult meritul lui N.Nadejdin, care i-a susținut și pe autorii de la periferiile imperiului, popularizând astfel literatura noastră națională. Această revistă va insera în august 1833 *Cântece populare românești*, traduse în rusă, iar ceva mai târziu *Literați din Basarabia*, semnate de același autor. În anul 1834 îl regăsim pe fratele cărturarului Boleslav Hâjdău cu publicațiile sale de inspirație folclorică în suplimentul *Molva*. Anii aceștia ar fi numiți deplini pentru literatura română prin șirul de publicații ale Hâjdeienilor, familie de cărturari și scriitori basarabeni. A fost o oportunitate pentru literatura noastră ca prin aceste publicații să se facă cunoscuți cititorilor și autorii basarabeni, cărturarilor ruși amintindu-le de nivelul de cultură a provinciei și că sub nicio formă nu este slavă.

După aprecierile lui Cernășevski, care-l caracterizează pe N.Nadejdin ca pe „unul dintre cei mai remarcabili oameni în istoria literaturii ruse, om cu o minte și o erudiție rară” și după concepțiile lui democratice pe care le afișează, sesizăm că este adeptul instaurării monarhiei constituționale în Rusia. Ideile autorului referitoare la trecutul istoric al Basarabiei denotă o continuare a liniei avansate de Liprandi și preluată în continuare de A.Skalkovski și alții, mai ales în ceea ce privește studierea istoriei vechi a spațiului pruto-nistrean. În septembrie 1840, N.Nadejdin întreprinde o călătorie prin Basarabia, în Moldova de peste Prut, Bucovina, Transilvania, Muntenia, Ungaria, Austria, Italia, Cehoslovacia, Iugoslavia și se ocupă de adunarea documentelor și materialelor ce vizează istoria acestor țări. Rezultatul acestei călătorii a fost editarea unui șir de lucrări ce se referă la istoria țărilor enumerate sau, după cum le mai numește autorul, „iujno-slaveasnskie zemli” – *pământurile slave din sud* (termen utilizat și în cazul Principatelor Române). Tot în timpul acestei călătorii Nadejdin ne informează că l-a cunoscut și pe cărturarul M.Kogălniceanu. Autorul rus se referă la istoria Basarabiei în alte două studii scrise în aceeași perioadă: *Călătorie prin Basarabia* [3, p.248] și *Despre orașul vechi Peresecina*, care cândva a aparținut uglișilor.

Nadejdin anunță cititorul că nu vrea să ducă în eroare populația locală dându-se drept un călător și își justifică călătoria prin interesul deosebit față de trecutul regiunii situate între Nistru și Prut. Baza de informații a publicistului asupra acestui ținut este istoria antică, confuză chiar și pentru majoritatea profesioniștilor, darămite a amatorilor. Autorul admite că „spațiul pruto-nistrean în antichitate era populat de geți și sarmați. După toate probabilitățile, putem vorbi despre originea comună a sarmaților și geților cu strămoșii noștri. În cazul dat istoria neamului slav, letopisețul nostru, începe nu cu privighetoarea lui Baean, ci de la cântecul cucului lui Ovidiu” [3, p.315]. Concluzia autorului reflectă convingerea sa și cea așteptată de lumea slavofilă că „răsunetul cântecului cucului s-a resimțit peste 18 secole”, având în vedere *legalitatea* anexării Basarabiei la Rusia.

Istoricul are o proprie reflexie asupra lucrurilor în momentul în care compară Akkermanul cu Ovidiopolul și printr-o metaforă simplă spiritul său velicorus îl face să afirme că „după cum o pălărie de-a lui Napoleon, prinsă de un baston, tulbură întreaga Europă, un asemenea efect magic îl are asupra turcilor vulturul cu două capete...” [3, p.317]. Ajuns la Cahul, declară că vede în sfârșit marginea Imperiului Rus și nu pricepe de ce să se muncească în van, deoarece Rusia simte că aici este o stație temporară și râvnește spre Vest. Cercetătorul rus ne oferă o corelație a descrierii naturii Basarabiei, care îl cucerește prin diversitatea geografică, îmbinând descrierea ținutului cu diverse legende ale locului, tradiții, cu descrierea habitatului și a vieții spirituale [3, p.370], motiv care plasează informațiile oferite într-un fond aparte al istoriografiei ruse despre Basarabia.

Publicistul rus afirmă că „acest teritoriu trebuie să prezinte un interes particular pentru fiecare din ruși: deoarece eu văd aici o demonstrare clară a faptului că Basarabia din cele mai vechi timpuri s-a aflat în legătură strânsă cu istoria patriei noastre, iar regiunea, care în prezent se numește Noua Rusia... în realitate este cea mai veche Rusie... iar besii, ca și dacii, geții, anții, aparțin ramurii vechi a populației de origine slavă din bazinul carpato-danubian” [3,p.380]. El constată că aceste potriviri istorice, pe care le-a încropit prin deducțiile sale, se pliază perfect idealului pe care îl reprezintă. Avansând ideile, autorul ajunge la concluzii similare cu cele ale predecesorilor și chiar ale urmașilor săi, afirmând că anexarea este o salvare a românilor (așa ne mai numește încă) de jugul necredincioșilor. Concepțiile autorului rus au fost apreciate de încă unul dintre contemporanii săi, Alexandru Zașciuk, autorul primei lucrări științifice din istoriografia rusă referitoare la Basarabia. Făcând în partea introductivă a studiului său o scurtă schiță istoriografică a lucrărilor apărute despre ținut, A.Zașciuk menționează: „În broșura sub modesta denumire *Călătorie prin Basarabia* istoricul N.Nadejdin dă dovadă de o cunoaștere a istoriei regiunii și de un spirit slavofil pronunțat ca și la Iu.Venelin” [4, p.5].

Lista călătorilor sau a cercetătorilor slavofili, a celor care stau pe pozițiile ortodoxe-monarhice solide, susținând inviolabilitatea bazei naționale rusești a tradițiilor și idealurilor cunoscute, o completează Ivan Akakov, poet, publicist și demnitar rus. El credea că temelia renașterii spirituale a omenirii poate deveni o uniune a națiunilor slave, sub conducerea poporului rus; totodată, a susținut dezvoltarea obștii rusești, pronunțându-se împotriva formelor economice occidentale.

Din însărcinarea Ministerului de Interne rus, Aksakov la sfârșitul anului 1848 a venit în Basarabia pentru a observa și prezenta starea de spirit a ortodocșilor de rit vechi după înființarea Mitropoliei de la Fântâna Albă (Biela Krinița). Această localitate a devenit centrul spiritual al staroverilor, iar în anul 1846 a fost înființată mitropolia creștină de rit vechi. Inițial, mitropolitul de Fântâna Albă pretindea că are autoritate asupra tuturor credincioșilor de rit vechi. În urma opoziției puternice făcute de Rusia, mitropolia din Bucovina și-a limitat autoritatea asupra credincioșilor de rit vechi din afara imperiului țarist [5, p.6]. Rușii urmăreau să controleze viața credincioșilor și în afara centrelor religioase din imperiu (în mod expres pe lipoveni), iar informația

despre ei este amplă și cuprinsă într-un șir de rapoarte și fonduri din această perioadă. Această misiune îl aduce pe Aksakov la sfârșitul anului 1848 pe drumurile desfundate și pline de noroi ale Basarabiei, fapt ce-l nemulțumește pe autor și nu-i creează cea mai bună impresie despre ea. Despre noi scrie, ca mulți autori, că suntem un popor creștin, urmași ai coloniștilor romani, iar limba ne este foarte apropiată de cea italiană, chiar și fizionomiile ne sunt comune cu italienii [6, p.260]. Autorul se bucură că bisericile sunt pline și că serviciul divin e în limba înțeleasă de el, nefiind de acord cu oficierea slujbei în limba română, fapt ce ar permite să fie înțeleasă de localnici. În urma lecturilor se creează impresia că toți cei veniți în Basarabia, în mod obligatoriu ruși, trebuie să simtă confortul de acasă și, desigur, să se simtă stăpâni pe pământul cucerit.

Ochiul atent al călătorului surprinde nuanțele cotidianului sub toate aspectele, nu-i va scăpa nici conținutul meselor, nici hainele localnicilor, nici componența diversă a populației, nici curățenia caselor întâlnite în calea sa, chiar atitudinea sau lipsa ei în urma revoluției de la 1848 și cerința de unire a Principatelor Române. Imposibil de ignorant este descrierea Chișinăului, care deja la jumătatea secolului al XIX-lea își pierde din conștiința de neam, se rusifica și intra din punct de vedere economic sub controlul evreilor. „16 noiembrie 1848. Orașul Chișinău, destul de plăcut. Cu regret, nu întâlnești pe aici societatea boierilor moldoveni. Sunt foarte puțini. Se pare că aristocrația moldovenească s-a turcit mai tare ca păturile de jos. Am mers prin piață. În jur evrei și foarte puțini moldoveni și foarte puțini ruși...” [6, p.263]. După ce și-a îndeplinit misiunea secretă, ce ținea și de sectele în Basarabia, Aksakov este arestat (pentru scurt timp) pentru ideile lui politice și cele slavofile, reflectate în scrierile sale, considerate liberale pentru acea perioadă a regimului autocrat.

A doua călătorie a lui Ivan Aksakov este legată de războiul Crimeii, când, întors din misiunea din Ucraina la Moscova, în perioada apogeului războiului, în 1855, s-a mobilizat în detașamentul Serpuchovski, sub comanda prințului Gagarin, care urma să se alăture luptătorilor de la Sevastopol și a ajuns doar până în Basarabia. Ca și prima dată, el sesizează multitudinea aspectelor din Basarabia, această variație a etniilor care se pare că este izbitor de vizibilă la prima vedere, constatând referitor la locuitorii ținutului că aceștia erau împărțiți între ruși, lipoveni, hoholi, evrei și moldoveni, iar mai departe spre sud populația era și mai pestriță. Pe bulgari și greci autorul îi crede că sunt cele mai bune popoare în aceste locuri. Aksakov semnalează cu îngrijorare că aici rușii se simt în străinătate, populația fiind formată din fugari vagabonzi și din străini [7, p.182]. Rușii băștinași aici sunt lipovenii, cei de rit vechi, descriși ca fiind foarte răutăcioși, au relații cu cei de peste graniță ce împărtășesc aceeași credință, țăranii hoholi sunt toți de pe pământurile boierilor – faliți și iritanți, moldovenii – un popor de nimic, lipsit de voință, evreii – o populație pe care nu poți conta. Referindu-se și la stările sociale, el îi vede pe funcționari ca pe o adunătură în cea mai mare parte din polonezi, boierii fiind străini. Iar despre politica colonizării, crede că toate națiunile posibile, alături de evrei, se folosesc de situație pentru a trage cât mai multe foloase. Îl găsește vinovat pe guvernatorul Voronțov care, după părerea lui, a înstrăinat pământurile, dându-le la coloniști [7, p.182].

Dincolo de misiunile de funcționar, se pare că autorului i-au plăcut călătoriile în căutare de subiecte și de caractere. Soarta l-a adus pe aceste pământuri de două ori și ne prezintă realitățile de aici, dacă facem abstracție de originea lui socială, folosind argumentele doctrinei pe care a fondat-o alături de fratele și tatăl său. Scrierile redactate în Basarabia reprezintă un epistolar de certă valoare documentară și literară, care suscită interesul istoricilor, antropologilor, sociologilor și, nu în ultimul rând, al literaților.

Pompei Batiușkov întregește lista slavofililor și a celor preocupați de măreția Rusiei, tipici reprezentanți ai intereselor statului în periferii. Abordarea Basarabiei ca pe o gubernie deosebită prin componența etnică și ca o zonă de trecere de la poporul rus la cel român, din care se desprind două popoare distincte – românii și rușii (ramură a măreței familii slavo-ruse), ambele fiind considerate băștinașe cu aceleași drepturi istorice [8, p.1-2], reprezintă limbajul tipic al acestui curent și, în speță, al acestui autor. Folosind trimiterile la istoriografia românească (periodice), autorul este intrigat de faptul că cercetătorii români au scris în favoarea românității acestui teritoriu, susținând că a fost desprins de Moldova doar în anul 1812, argumentând că românii au locuit înaintea slavilor aceste pământuri. Autorul remarcă faptul că teoria este foarte cunoscută, dar neacceptată în mediul rusesc de sorginte slavofil.

Totodată, observăm tendințele ordinare și cunoscute ale autorilor ruși, care țin să demonstreze apartenența ținutului triburilor slave și că există suficiente documente care demonstrează acest fapt, deși istoriografia rusă se axează mai mult pe descrierea zonelor centrale ale Rusiei și mai puțin pe cea a periferiilor. El recunoaște lipsa izvoarelor ce se face simțită și atunci când urmează să fie argumentată științific apartenența istorică a Basarabiei la ținuturile Rusiei. Aceste realități îl fac pe autor să-și citeze foarte des compatrioții, pe Nakko,

Palauzov, Zasciuk și Soloviov, pentru confirmarea acestei scrieri folosind și unele extrase, deseori desprinse din context, ale autorilor români (Xenopol și Cantemir).

Batiușkov crede că izvoarele ruse sunt destul de modeste, deseori lipsite de informații ce țin de aceste zone limitrofe și este foarte convenabil istoricilor din România, care folosesc orice prilej de interpretare ca să atribuie aceste teritorii, din timpurile străvechi, poporului român. Scrierea este un gen de polemică a autorului cu realitatea, deoarece același raționament poate fi invocat și în cazul istoricilor ruși.

Din *Introducere* [8, p.2] desprindem teoria vechimii triburilor slave pe aceste teritorii și care au stat la baza formării nu doar a poporului roman, dar și la originea dacilor. Istoricul ne infomează că și colegii lui ruși s-au străduit la rândul lor și au depus eforturi ca această problemă să fie rezolvată din punctul de vedere al *teoriei slave*, demonstrând apartenența acestui teritoriu la lumea slavilor. El ne informează despre scopul actualei scrieri, acela de a cerceta soarta Basarabiei rusești, reieșind din lipsa izvoarelor și puținele fragmente ale documentelor indirecte, efortul de a aduna împreună aceste informații disparate și, totodată, speranța de a putea aduce și câteva date noi pentru elucidarea istoriei acestei regiuni din punct de vedere rusesc [8, p.3].

Într-un exces de sinceritate, autorul recunoaște, chiar la începutul cărții, care sunt posibilele dificultăți în tratarea greșită a unor aspecte de divers ordin istoriografic, motiv care pregătește cititorii și cercetătorii să utilizeze atent și sugestiv conținuturile și interpretările. Acest volum este editat în anul 1892, postum, dar anterior, fiind încă în viață, el a întocmit lista de mulțumiri celor care au contribuit la finalizarea cărții. Printre ei regăsim foști guvernatori, bibliotecari, directori ai instituțiilor de învățământ, inclusiv pe mitropolitul Pavel Lebedev, cunoscut prin vehemența sa antiromânească. Toate aceste nume ne vorbesc de la sine despre conținut și interpretarea istoriei locale, inclusiv la celelalte domenii s-a reușit înțelegerea în aceeași cheie.

Istoricul și etnograful rus, care a ocupat posturi înalte în administrația rusească, a fost autorul mai multor scrieri istorice, arheologice și etnografice, a fost autorul mai multor istorii scrise despre guberniile occidentale ruse – *Podolia, Bielorusia și Lituania*, zone unde a locuit și pe care le-a studiat, pe când în Basarabia nu a fost niciodată. În introducerea cărții el ne comunică că a fost departe de gândul de a scrie o istorie generală a Basarabiei, a intenționat doar să demonstreze fragmentar apartenența acestui areal geografic la Rusia veche. Ideile autorului se încadrează perfect în doctrina slavofilă, mai ales panslavistă, care urmărea o rusificare metodică și sistemică a teritoriilor anexate, inclusiv prin metoda rescrierii istoriei.

Curentul slavofil manifestat în elaborările despre Basarabia, precum și în toată scriitura timpului, este un răspuns la celălalt curent de care am amintit – occidentalistii. Dincolo de politic, aceste două curente, prin aspectul lor cultural și filosofic, sunt unite prin ideea dezvoltării în continuare a Rusiei, patria care trebuie iubită și care poate să continue reformele lui Petru cel Mare și ale Ecaterinei a II-a sau să urmeze o cale proprie, specific doar ei.

Dacă e să ne referim la paginile scrise despre Basarabia în istoriografia rusă, vom avea un spectru larg de autori care completează acest vid informational, oferindu-ne diverse surse: de la aspecte de cercetare a istoriei, geografiei, diverselor statistici, rapoarte, bibliografii, jurnale de călătorie, articole de ziar, povestiri, analize etnografice la publicații de documente și acte istorice. Toate acestea și altele fac subiect comun pentru edificarea istoriografiei ruse, dar nu pot fi încadrate în curente și școli ordinare, calapod caracteristic școlilor istoriografice cunoscute.

Am trecut în revistă doar câțiva autori interesați de domeniile anunțate la începutul articolului din perioada secolului al XIX-lea, amintind contextele istorice și sociale ale Rusiei din acea perioadă care reușesc împreună să facă corp comun pentru o istorie deosebită, interesantă, intrigantă a statului rus, incluzând periferiile anexate. Basarabia este o periferie a Imperiului Rus. Fiind o așezare geopolitică râvnită de țarism de câteva sute de ani, în secolele XVIII-XIX ea va trezi un interes mare pentru posibilitățile ei politice, strategice și economice. De unde și volumul impresionant de scrieri în această perioadă cu nuanțe tendințioase, care se doresc afirmatoare a *dreptului istoric* al rușilor asupra ținutului românesc, distrugând individualitatea și indentitatea națională pe acest teritoriu. Autorii au apelat la tertipuri, utilizând istoria antică, desprinzând de context unele adevăruri istorice pentru a dovedi legitimitatea aflării țarismului în Basarabia. A reveni astăzi cu o contribuție modestă la studiul istoriografic e o miză prea mica pentru trezirea interesului cercetătorului față de ea, contăm doar pe menirea istoriei naționale care este în plin proces de revigorare și completare. Preocuparea aceasta de a prezenta fragmentar unele concepte pare a fi un demers util și necesar pentru întregirea viziunii de ansamblu asupra istoriei naționale.

Referințe:

1. CRAINIC, N. *Dostoievski și creștinismul rus*. Cluj: Arhidiecezana, 1998.
2. ДАНИЛЕВСКИЙ, Н.И. *Россия и Европа*. Москва: Книга, 1991, с.24-25.
3. Прогулка по Бессарабии. В: *Одесский альманах на 1840 год*. Одесса: Городская типография, 1839.
4. ЗАЩУК, А. *Материалы для Географии*. Статистики России, собранные офицерами генерального штаба, I-II часть. Бессарабская область. Санкт-Петербург, 1862 (Введение).
5. ENACHI, Gh. *Aspecte privind istoria cultului creștin de rit vechi*. Disponibil: history.org.ua/LiberUa/978-966-413-261-6/69.pdf.
6. АКСАКОВ, И. *Письма из провинции*. Москва: Правда, 1991.
7. АКСАКОВ, И. *Аксаков Иван Сергеевич в его письмах*. Том. III, *Письма 1851-1860 годов*. Москва: Типография Волчаниного, 1892.
8. БАТЮШКОВ, П. *Бессарабия. Историческое описание*. Санкт-Петербург: Общественная Польза, 1892.

Prezentat la 21.03.2017